

УДК 271.222(497.11)-72(437)"1945/1946"(093.2)
271.224(437)"1945/1946"(093.2)

Радован Пилиповић

Библиотека Српске патријаршије, Београд

Смена јурисдикције над православнима у Чехословачкој 1945/1946. године

Abstract: Рад се бави појединостима преласка православних епархија у данашњој Чешкој и Словачкој из српске јурисдикције под управу Руске православне цркве. Успеси Совјетског Савеза на бојном пољу против Трећег рајха, односно долазак некадашње Чехословачке у комунистичку сферу проузроковао је смањивање уплива Српске православне цркве на тамошње православне вернике. Иницијатива православних свештеника у Чешкој да се потчине Москви јесте прагматична, али је њена оригиналност недовољно осветљена. У околностима притисака од стране југословенског комунистичког режима Свети архијерејски синод и Сабор СПЦ, није могао да учини много. Без опасности по догматско и литургијско јединство обављена је смена јурисдикција. На основу досад некористишеног архивског материјала који се чува у Архиву Светог архијерејског синода, те промене се посматрају са српског становишта.

Key words: Српска православна црква, Руска православна црква, Чешка епархија, јурисдикција.

У Чехословачкој је између два светска рата 1918–1939. био врло жив покрет за прелажење у православну веру. Напуштање Римокатоличке цркве од Чеха и Словака било је узроковано како духовним, тако и политичким разлозима. Та два словенска народа су се окренула ка Истоку, имајући за то више историјских разлога. Томе је допринео слом католичке дунавске монархије, затим словенофилска струјања XIX века, неугашена хуситска (чешко-таборитска) традиција и намеравани повратак на ћирилометодијевске изворе.¹

Парола „даље од Рима“ и образовање Чешке народне цркве, која је окупила демократски оријентисане католичке свештенике незадовољне моралним и духовним стањем званичне хијерархије, наишло је на оштру осуду Свете столице 1920/1921. године. Захтеви за народни језик у литургији и укидање целибата проглашени су за секташење, а римокатолички теоретичари и

¹ Идеолошка изворишта чешког православља кроз геополитички контекст вековног сукобљавања западне и источне хришћанске хемисфере разрађује архимандрит манастира Месића, Владимир Димитријевић: „Верски покрет у Чехословачкој“, *Весник Српске цркве* (1921), 47–66.

Према писању загребачког „Katoličkog lista“, у Чехословачкој је из Римокатоличке цркве до 1929. године иступило око 1.500.000 људи.⁵ (Ова публицистичка узрујавања доста се поклапају са неким другим званичним проценама.⁶) Страдање Чеха и мученицијум православаца представља велики морални залог у слободарској прошлости овог западног словенског народа.⁷

Улазак Совјета на територију Чехословачке у победоносном налету ка срцу немачког Рајха обликоваће кроз нове политичке односе и положај чешких православаца. Совјетски Савез је од почетка дискретно настојао да се прекине српска јурисдикција и да се православна епархија у Чешкој и Моравској доведе у зависност од Москве.

Јединице Црвене армије су 9. маја 1945. ушле у Праг, а новоформирана „влада националног фронта“ је колико сутрадан из Кошица пресељена у чешки главни град.⁸

Већ на пролеће 1945. године СПЦ је покушала да оствари општеће са епархијама у Чехословачкој. Свети архијерејски синод СПЦ је 23. априла 1945. известио Министарство иностраних послова да епископ мукачевско-прјашевски Владимир Рајић треба да се врати у своју епархију, из које су га протерали Мађари. Требало му је израдити дипломатски пасош, али са тиме одуговлачило.⁹ Питање путовања епископа Владимира покретано је пред државним властима од стране цркве и почетком септембра.¹⁰

Епархијски савет Чешке православне цркве је 2. јуна 1945. године писао Светом синоду СПЦ „да је после ослобођења Чехословачке Црвеном армијом оживела Чешка православна црква, после трогодишњег укинућа свих црквених послова поменуте цркве од стране немачких окупатора“.¹¹ У том извештају се говори о хапшењу епископа Горзда са прашким свештеницима др Владимиром Петшеком и Вацлавом Чиклом, и председником

⁵ Милан Тришић, *Замашне ајосџасије у Римокатоличкој цркви*, Весник Српске цркве (1932), 212.

⁶ Извештај Краљевског генералног конзулата Краљевине СХС из Прага од 2. јула 1924. да је Чехословачка православна црква „повукла“ 1.290.935 душа или 11,6% становништва. Архив Југославије, Министарство вера КСХС, 69-10-23.

⁷ Мартиријум Чешке православне цркве и св. Горзда Павлика обрађен је у текстовима: Доротеј, митрополит Прага и целе Чехословачке, „Чешки владика — мученик Горзд (поводом стогодишњице рођења)“, *Гласник СПЦ* (1979), 57–63, затим: Дамаскин, митрополит у загребачки, „Горзд — православни епископ чешки и моравско-шлески (1879–1942)“, *Гласник СПЦ* (1957), 172–175; А. Новак, „Живот и рад епископа-мученика Горзда“, *Гласник СПЦ* (1957), 175–176; Бранко Цисарж, „Епископ мученик и народни херој (епископ прашки Горзд)“, *Гласник СПЦ* (1972), 254–262.

⁸ *Всемирная история — даты и события*, перевод с немецкого, Москва, 1968, 148, 211.

⁹ Вељко Ђурић Мишина, *Лейојис Српске православне цркве 1946–1958*, трећа књига, Книн — Београд, 2002, 1591–1591.

¹⁰ В. Ђ. Мишина, *н. г.*, 1596.

¹¹ Архив Светог архијерејског синода СПЦ, Епархијски савет Чешке православне епархије у Прагу Светом архијерејском синоду СПЦ, 2. јун 1945.

прашке црквене општине Јаном Зоневендом, што се збило у јулу 1942.¹² Они су заједно стрељани 4. септембра 1942, јер су били оптужени како су „сакривали парашутисте (падобранце) у подруму храма светог Кирила и Методија у Прагу, који су тобоже извршили атентат на крвника свих Словена Хајдриха“.¹³ Такође је речено да је Чешка православна црква стављена ван закона од 18. септембра 1942. године, сва имовина јој је заплена, храмови су запечаћени, а свештеници похапшени и послани на принудни рад у немачке фабрике.¹⁴

Чеси своје обраћање СПЦ продужују пасусом обојеним романтичним тоновима: „Но упркос овом гоњењу цркве, иако без свештенства, без храмова, без богослужења, без треба и веронауке, чешки православци су остали чврсти, одолевајући сваком налету инославних и верни својој ћирилометодијевској вери. Полажући наду и молећи се Богу, да сунце слободе опет засија њиховој Отаџбини, Словенима и Светом Православљу.“¹⁵ Аутори текста су сматрали да би Српска црква могла да помогне не толико нађавком свештених сасуда колико слањем 20 освећених антиминос и делегата који би „могао решити многа важна питања васпостављене Чешке цркве“.¹⁶

Одговор Српске цркве од 4. августа 1945. био је срочен у пријатељском и солидарном тону:

Свети Архијерејски Синод је пак срећан што су остала браћа свештеници остали живи и вратили се из логора здрави, да делају у славу Господа. Свети Синод је уверен да ће из те мученичке чешке крви порасти још веће и сигурније стабло Чешке православне цркве и народа, који ће родити плод за добро не само чешког народа него и целог Словенства. Са своје стране Свети Синод ће учинити све што до њега стоји да задовољи што пре потребе изражене у Вашем Писму.¹⁷

Стога је митрополит Јосиф своју делатност усмеравао према жељама и потребама чешке браће. Он је већ кроз недељу дана имао сусрет са амбасадором Чехословачке у Београду, г. Липом. Њему је саопштио да у Праг треба послати делегата Светог синода, епископа банатског Дамаскина, „који би отишао у Праг, прегледао стање православне епархије и поднео извештај Светом синоду“¹⁸. Чешки амбасадор није имао ништа против службеног пута епископа Дамаскина, само је истакао да се о томе морају редовним путем обавестити и власти Чехословачке Народне Републике. Са друге стране, нарочито му се допала идеја митрополита Јосифа да се „у споразуму са чехословачком владом постави лице чешке народности за администратора

¹² *Исћо.*

¹³ *Исћо.*

¹⁴ *Исћо.*

¹⁵ *Исћо.*

¹⁶ *Исћо.*

¹⁷ Свети архијерејски синод Српске православне цркве, бр. 12/1266, Епархијском савету Чешке православне епархије, 4. август 1945.

¹⁸ Извештај референта Хранислава Ђорића Светом архијерејском синоду о току разговора митрополита Јосифа и г. Липе, 11. август 1945. (нерегистровано).

чешко-моравске епархије, које би се обраћало епископу господину Дамаскину само у случајевима потребних епископалија“¹⁹.

Мукачево и тзв. поткарпатска Русија је 29. јуна 1945. присаједињена Совјетском Савезу, односно Украјини у својству Закарпатске области, што је дало повода да се ова територија и црквено-административно директно потчини Руској православној цркви. Свети синод Руске православне цркве је на своме заседању од 22. октобра 1945. године примио под своју јурисдикцију православне парохије закарпатске Русије (Мукачево и околину). На сабору је био присутан и епископ Владимир Рајић. Судбина остатка његове епархије и епархије у Чешкој и Моравској остао је неизванан. Сами Чеси су се равнали према приликама, још увек недовољно изоштреним и јасним.²⁰

Епархијски савет Чешке православне цркве је крајем новембра 1945. телеграфским путем обавестио Свети синод Српске православне цркве да је епископ Владимир Рајић „дошао у Праг“ и захваљивао је на братској помоћи.²¹

Сачувана је копија писмене инструкције митрополита Јосифа Цвијовића епископу Владимиру, у којој се каже: „У Прагу предајте браћи и сестрама благослов наше цркве и наш срдачан поздрав. Одслужите литургију, учините помен мученику Горазду и рукоположите кандидате за свештенике. Одлучно стојте за нашу јурисдикцију и припазите да се предложи достојан администратор коме бих лично предао свето миро и антиминос.“²² Очито је митрополит Јосиф предосећао да ће судбина Мукачева и одсуство епископа у Чешкој имати одраза на даље ширење руске јурисдикције ка Западу.

Председник Чехословачке Републике, Едуард Бенеш, 27. јула 1945. примио је делегацију православних на челу са протојерејем Червином. Разговарало се о положају православља у Чехословачкој, о њеном аутономном положају и административним странама статуса Чешке цркве. Протојереј Червин је нагласио да се очекује сеоба волинских Чеха, који су православне вере и који ће повећати постотак православних у укупном становништву Чехословачке.²³ Председник Бенеш је изразио наду да ће ускоро доћи време пуне чешке црквене самосталности.²⁴

Првог дана августа 1945. године Епархијски савет Чешке цркве је преко дипломатских канала поручио Српској православној цркви како ће послати своју делегацију у Београд да предочи „Извештај о стању Чешке

¹⁹ *Истио*.

²⁰ В. В. Бурега, „Чехословацкая Православная Церковь: путь к автокефалии 1945–1951 гг.“, у: *Власть и церковь в СССР и странах Восточной Европы 1939–1958*, Москва, 2003, 20.

²¹ Архив Светог архијерејског синода СПЦ, телеграм Епархијског савета Чешке цркве, 30. новембра 1945.

²² Митрополит Јосиф епископу Владимиру (нерегистровано).

²³ В. В. Бурега, *н. г.*, 203.

²⁴ *Истио*, 203. Овај руски историчар потцртава: „На тај начин ми видимо да се идеја најбржег добијања аутокефалије родила у самој Чехословачкој. И у том питању су се намере духовништва поклапале са жељама руководства Републике.“

православне епархије“.²⁵ Синод се моли да делегацију љубазно прими и изађе у сусрет жељама Епархијског савета Чешке православне цркве у Прагу око рукополагања двојице кандидата.²⁶ Заправо, писмо Чеха је пред Синод достављено тек почетком новембра, када се увелико спремила седница у Оломуцу. Центри моћи су хтели више од кадровског појачања — ишло се на укидање српске јурисдикције.²⁷

Специјални изасланик московског патријарха Алексеја, архиепископ орловски и брјански Фотије Топиро, обавио је 10–23. октобра 1945. обилазак Аустрије и Чехословачке. У Праг је стигао 15. октобра, а главни циљ му је био „потчињавање“ емигрантских парохија са епископом Сергијем на челу. Фотије се затим сусрео са представницима Чешке цркве: о. Частимиром Крачмаром, о. Ростиславом Хофманом и о. Јиржијем Новаком. Разматран је положај Чешке епархије и питање јурисдикције. Дана 21. октобра архиепископ Фотије је са епископом Сергијем и чешким свештенством служио свету Литургију у саборном храму.²⁸

Охрабрени доласком високог руског црквеног достојанственика, за 8. новембар 1945. заказали су заседање Епархијске скупштине Чешке епархије. Главно питање које је било разматрано тицало се стицања канонског отпуста од Српске православне цркве и долазак под јурисдикцију Москве, а у границама чешког устава из 1929. године и у складу са савременим потребама верника.²⁹

Сабор у Оломуцу, његов ток, атмосферу заседања и превагу да се изгласа промена јурисдикције описао је у специјалном извештају митрополиту Јосифу Јарослав Хрбек. Као учесник скупштине и изразити конзервативац, приврженик српске јурисдикције, написао је поверљив текст, који је на српски језик превео протојереј Миливоје Црвчанин.

Епархијски савет је рекапитулирао искуства Чешке православне цркве у годинама Другог светског рата. Потврђују се стари људи и бирају нови на црквенојерархијске положаје. Затим Борис Леонтијевич Черкес подноси извештај о посети руског митрополита Фотија Прагу 15–22. октобра 1945. У дијалогу са Чесима, који су се дотакли недостатка свештених лица, архиепископ Фотије је изјавио: „Истина у туђој епархији не може посвећивати, али с обзиром на ванредне околности он би кандидате посветио (рукоположио) или евентуално за то делегирао владику.“³⁰ Архиепископ Фотије се интересовао за снагу и утицај архиепископа Саватија Врабца, за кога су му

²⁵ Епархијски савет Чешке православне епархије Светом архијерејском синоду СПЦ, 1. август 1945.

²⁶ *Исџо.*

²⁷ Министарство иностарних послова ДФЈ, О. БР. 7457, 25. октобар 1945; Председништво министарског савета ДФЈ, 6. новембар 1945.

²⁸ Б. Александров, „Поездка Преосвященног Фотия, Архиепископа Орловского и Брянского, в Австрию и Чехословакию“, *Журнал Московской Патриархии* 11 (1945), 14–19.

²⁹ В. В. Бурега, *н. г.*, 205.

³⁰ Јарослав Хрбек Светом синоду Српске православне цркве, 22. новембар 1945, 1.

рекли да је занемарљив. У наставку разговора недвосмислено је поручио да би „примањем московске јурисдикције од стране Чешке православне цркве била дата могућност за решење нежељеног стања“.³¹

Интересантна је реакција „брата Билог“ из Оломуца, који је високопреосвештенству одговорио: „Евентуални пријем руске јурисдикције само под условом очувања данашњег стања и карактера чешког православља. Основица преговора мора бити наш устав из 1929. године од кога се ништа не може попуштати.“³² Пред скупштину је изнет предлог „брата Кулхајма“ из Брна, који се састојао из четири корака: молба за канонски отпуст из српске јурисдикције, преговори са Москвом око услова пријема, одлазак чешке делегације на поклоњење код руског патријарха и непопуштање од устава из 1929. године.³³ Јарослав Хрбек, близак митрополиту Јосифу, приметио је у своме извештају да питање промене јурисдикције не би ни било претресано „да је ту био владика“, мислећи управо на владика Горазда „блажене успомене“. Исто тако, „епархијски савет је још и кус (= непотпун, прим. Р. П.), а заседа у Моравској у Оломуцу далеко од Прага... И тако је цела црква потпала под утицај брата Черкеса који је успео тако да Епархијска скупштина подигне руке за ствар за коју се руке иначе не би дигле... Одлука Епархијске скупштине није слободан израз њене воље. Уверен сам у то, да би и при самом гласању листићима за предлог о промени јурисдикције била ова одлука далеко мање повољна него што је испала приликом гласања акламацијом“, завршава свој извештај Јарослав Хрбек.³⁴

Прва реакција Српске православне цркве на одлуке сабора у Оломуцу била је телеграфска депеша Светог архијерејског синода са митрополитом Јосифом на челу. Она је упућена Чесима, за које се сматрало да су били лојални српској мајци цркви и да ће такви и остати: „Епархијска скупштина је под упливом изгласала да се тражи измена јурисдикције. Изричито молимо, не попуштајте и не одобравајте иступање Чешке православне цркве из српске јурисдикције.“³⁵ Међу угледнике расположене просрпски убрајали су се члан Епархијског савета Јосиф Бауц, председник инж. Ружичка, затим чланови Одбора старијих: Вацкова, Јанковић и Хрбек.³⁶

Протојереј Частимир Крачмар, епархијски администратор Чешке православне епархије, 4. децембра 1945. године обратио се руском патријарху Алексеју и обавестио га о детаљима сабора у Оломуцу. Чеси су направили шири, али пригодан увод: „Епархијска скупштина Чешке православне епархије, сакупљена у Оломуцу 8. новембра 1945. године узела је савесно у обзир све важне прилике које су поникле после завршетка рата у животу

³¹ *Истио*.

³² Јарослав Хрбек Светом синоду Српске православне цркве, 2.

³³ *Истио*, 2.

³⁴ *Истио*, 2–3.

³⁵ Телеграм Светог архијерејског синода СПЦ Јосифу Бауцу у Прагу, 12. новембар 1945.

³⁶ *Истио*.

црквеном, државном и међународном и имајући у виду само учвршћење живота цркве и осигурање њеног развитака и будућности у пуном сазнању своје одговорности за будућност цркве доноси следеће одлуке...³⁷ Патријарх Алексеј је извештен да Чеси имају намеру да траже изузимање из јурисдикције Српске православне цркве, остајући благодарни Српској цркви „на помоћи у почетку и изградњи“³⁸.

Тражи се примање у јурисдикцију Свете цркве руске, али „на основи Устава потврђеног владом Чешке Републике и Светим Синодом Српске цркве“, тј. да њој „бду остављене форме религиозног живота које је оснивач цркве њен незаборављени први Архијереј Преосвећени владика Горазд увео у живот у сагласности са традицијом и са канонским прописима Васељенске православне цркве према нарочитим потребама чешког народа“³⁹. Православни Чеси су желели да канонске форме промене јурисдикције обави Московска патријаршија у директним контактима са Српском црквом. Чешке жеље су Српској православној цркви већ познате, а у Москву ће врло брзо отићи нарочита делегација, која ће пред руским патријархом изложити потребе цркве у Чехословачкој „уз жеље аутономије, а доцније и аутокефалије“⁴⁰. Патријарху је био најављен долазак делегације у следећем саставу: протојереј Частимир Крачмар из Прага, свештеник из Оломуца Георгије Антонин Новак, свештеник из Худобина Ростислав Отокар Хофман, професор из Оломуца Јосиф Били, прокурита у Прагу Борис Черже, којима је Епархијска скупштина дала мандат да делају у Москви у складу са одлуком од 8. новембра 1945.⁴¹ Писмо патријарху Алексеју се завршава (помало словенофилски панегирично, али не мање истинито):

Част нам је умолити Вашу Светост да милостиво примите делегацију Чешке православне цркве и с љубављу као Отац наш снисходите према насušним потребама Чешке православне цркве, која се обнавља на земљи освећеној стопама наших заједничких светитеља и равноапостолних просветитеља Словена Кирила и Методија.⁴²

Званични одговор Светог архијерејског синода СПЦ, под председништвом митрополита Јосифа, на саборовање у Оломуцу заслужује да се наведе у целини:

Свети Архијерејски Синод Српске православне цркве, разматривши свестрано акт Епархијског Савета Чешке православне епархије у Прагу др. 1255 од 13.

³⁷ Епархијски администратор Чешке православне епархије Частимир Кречмар патријарху Алексеју, 4. децембар 1945. (копија српског превода, нерегистровано).

³⁸ *Исџо.*

³⁹ *Исџо.*

⁴⁰ *Исџо.*

⁴¹ *Исџо.* У делегацију су накнадно укључени др Владимир Грузин, начелник одељења у управи Статистике у Прагу као бивши сарадник епископа Горазда у питању израде црквеног устава, а у име Министарства школа и просвете др К. Чермак, начелник верског одељења.

⁴² *Исџо.*

новембра 1945. године нашао је и одлучио да се не може сложити са одлуком Епархијског Савета од 8. новембра 1945. године којом се тражи прелазак из јурисдикције Српске православне цркве под јурисдикцију Руске Патријаршије и то из следећих разлога:

- (1) Што је скупштина Епархијског Савета у Оломуцу одржана без присуства епархијског Архијереја и није благовремено пријављена Светом архијерејском Синоду, нити је Свети Архијерејски Синод извештен да ће се на том сазиву Савета решавати о оцепљењу од Српске православне цркве.
- (2) Што Епархијски Савет по Уставу не може решавати и доносити одлуке по начелним питањима без прописаног учешћа владе Чехословачке републике поготову што Свети Архијерејски Синод не зна званично становиште Чехословачке владе по овој ствари.
- (3) Што Свети архијерејски синод не види никакав разлог за промену јурисдикције, и
- (4) Што решавање овог крупног питања спада у надлежност Светог Архијерејског Сабора Српске православне цркве под председништвом Његове Светости Патријарха који се за сада не налази у земљи.

У жељи да се у Чешкој православној Епархији успостави у потпуности канонски поредак, Свети Архијерејски Синод је био одлучио да у Чешку пошаље свога делегата Његово Преосвештенство Епископа банатског Господина Дамаскина, али за сада без успеха, јер Његово Преосвештенство није могло добити путне исправе. Међутим Свети Архијерејски Синод и даље остаје при овој својој намери и одлуци, и чим се садашње сметње уклоне Његово Преосвештенство епископ банатски Господин Дамаскин биће упућен у Праг.

У погледу пак тражења Савета да се врате у Чешку сви свештеници и професори Чеси, који су свршили богословске школе у Југославији и данас се у њој налазе, извештавамо да ће се Свети Архијерејски Синод овој молби радо одазвати и све оне који желе да се врате упутити у Чешку на службу Чешкој православној цркви. На крају исто извештавамо да је Свети Архијерејски Синод узео на знање извештај и захвалност Савета што је по одобрењу Светог Архијерејског Синода Његово Преосвештенство Епископ Господин Владимир рукоположио тројицу чешких богослова.

Саопштавајући горњу своју одлуку Свети Архијерејски Синод очекује да ће Епархијски Савет Чешке православне цркве правилно схватити став Светог Архијерејског Синода и према томе и даље остати на путу канонског поретка у цркви чувајући се свега што би евентуално могло нарушити овај поредак и у драгој нам Чешкој православној цркви изазвати пометњу што би све у првом реду било на велику штету Св. Православља у Чехословачким земљама.⁴³

Чеси су послали честитку за Божић Српској православној цркви 30. децембра 1945. године.⁴⁴

Одговор Светог синода СПЦ стигао је у Праг 1. јануара 1946. Митрополита Јосифа су обавестили да је „делегација без обзира на ово отпутовала. Вођа

⁴³ Свети архијерејски синод Српске православне цркве, др. 2455/Зап. 615, 19/6. децембра 1945.

⁴⁴ Честитку су потписали: јереј Методије, Фр. Навратил, јереј Гаврило М. Нутраш, Јосиф Баук и још 26 православних хришћана са светлом успоменом на мајчинство СПЦ.

пута је био садашњи администратор о. Крачмар, који није ни теолог, али је себи дозволио такву ствар, као што је на пример забрана спомињања имена Његове Светости Патријарха Гаврила... Питамо се да ли именовани уопште ради за интересе Српске православне цркве или против ње.⁴⁵

Јарослав Хрбек је поверио Синоду чињеницу да њихов одговор под бројем бр. 2455/Зап. 615, 19/6. децембра 1945. на седници Епархијског савета није ни прочитан и да је делегација кренула на преговоре у Москву са унапред зацртаним циљем, а то је био излазак испод јурисдикције СПЦ.

Епархијски савет Чешке епархије је 1. децембра 1945. године послао захтев епископу прјашевском Владимиру, делегату Светог архијерејског синода у Чехословачкој да се свештеници — Чеси који су завршили српске богословске школе а налазе се на служби у СПЦ — врате у матицу. Овај захтев је био условљен тешким положајем чешке епархије, која није имала духовних пастира. Тражен је повратак следећих лица са духовним чином: Бранка Цијасаржа, Душана Сурме, Станислава Насадила, неког Доседела, Бранка Лавице, Јосипа Фрка, Дворжака и Емилијана Глоцара.⁴⁶

У Москву је 10. јануара 1946. дошла делегација православних Чеха у саставу: свештеници Частимир Крачмар, Ростислав Хофман и Јиржи Новак са лаицима: Б. Л. Черкесом, Ј. Ј. Билим, В. Г. Грузином и представником Министарства просвете, Карелом Чермаком. Делегацију је лично примио патријарх Алексеј у присуству митрополита крутичког Николаја и протопрезвитера Н. Ф. Колчицког. Московска патријаршија је од 11. до 14. јануара разматрала питање преласка Чешке епархије у њену јурисдикцију. Читан је и став Светог синода СПЦ о Епархијској скупштини у Оломуцу и расправљано „погоршање односа Чешке епархије и СПЦ“.⁴⁷ Руски патријарх је 14. јануара потписао „Одлуку о условима пријема Чешке Православне Цркве у састав Московске Патријаршије“.⁴⁸ Документ предвиђа да се у Београд ради преговора пошаље изасланик Руске цркве.

За 5. фебруар 1946. заказана је седница Епархијског савета Чешке православне цркве, на којој би било речи о успеху и раду делегације у Москви. Хрбек се надао да ће епископ Дамаскин добити визу и доћи у Чехословачку.⁴⁹

Патријарх Алексеј је 12. фебруара писао Светом архијерејском синоду СПЦ:

Добили смо овде приложену у копији одлуку Епархијске скупштине Чешке православне цркве.

Ову одлуку лично нам је уручила 10. јануара о. г. делегација Чешке православне цркве која је дошла у Москву.

⁴⁵ Јарослав Хрбек Светом архијерејском синоду Српске православне цркве, 1. фебруар 1946.

⁴⁶ Епархијски савет Чешке православне епархије епископу прјашевском Владимиру, 1. децембар 1945.

⁴⁷ В. В. Бурега, *н. г.*, 206–207.

⁴⁸ *Истио*, 208.

⁴⁹ Јарослав Хрбек Светом архијерејском синоду СПЦ, 4. фебруар 1946.

Разлози наведени у овој одлуци у корист преласка Чешке цркве из јурисдикције Српске Патријаршије у јурисдикцију Московске Патријаршије да буду уважени, као такви који одговарају савременим потребама Чешке православне цркве. Председник Министарства просвете Чехословачке републике, г. Др. К. Чермак, који је ушао у састав поменуће делегације, изјавио је да се Чехословачка влада не противи овоме акту Чешке цркве. Одсуство епископа, после мученичке смрти преосвећеног епископа Горазда подуђује представнике Чешке православне цркве да моле што скорије решење овога питања.

Све то нас је побудило да по свестраном размотрењу овога питања, да се сагласимо са молбом Чешке цркве и ми братски молимо Свети Архијерејски Синод Српске Цркве да додели благослов Чешкој цркви за њен прелазак у јурисдикцију Московске Патријаршије.

Ако Свети Архијерејски Синод неће моћи да коначно ово питање реши и оно буде морало да чека решење Сабора Српске цркве, то молимо да се оно реши сада тако, као што је Свети Архијерејски синод решио питање Епархије мукачевско-прјашевске, с тим да ми одмах можемо да упутимо у Чехословачку свога епископа, сагласно молби Чешке православне цркве.⁵⁰

У Београд су у посету Светом архијерејском синоду 18. фебруара 1946. дошли посланици руског патријарха Алексеја: епископ Кировгородски Сергеје и протојереј Л. Паријски, који су са митрополитом Јосифом дискутовали о будућем статусу Чешке епархије. Митрополит је на захтев Московске патријаршије да преузму Епархију чешку одговорио: „Питање промене јурисдикције Чешко-моравске епархије по свом садашњем стању нашу цркву и морално тешко погађа, нарочито када се дошло до знања како је овај покрет настао. Православци Чешке епархије увелико су водили разговоре са нашом црквом да им се што пре пошаље епископ Дамаскин, кога су они добро познавали.“⁵¹ Епископ није никако могао да добије путне исправе, па су Чеси морали на другачији начин да реше питање „удовиштва“ својих епархија. Митрополит Јосиф наставља: „Од стране самих Чеха из Прага писмено смо били обавештени да ће у Београд стићи једна делегација да нас са стањем тамошње цркве упозна и да утврдимо кандидатуру за новог Епископа. Наједанпут се скреће са овога пута, духнуо је други ветар, умешала се политика у ово питање. Југословенски државни фактори почињу запињати и одуговлачити са путним исправама нашем Епископу, а Чеси нас писмено обавестише: да се 'изненада и непозват' јавио руски Архиепископ, господин Фотије и, у сусрету са групом Чеха — православаца, који су га посетили, почео је разговор о тзв. трима јурисдикцијама у Чешкој православној цркви: — руској, грчкој и српској. Он је саветовао припадницима српске јурисдикције да приме руску јурисдикцију, као што је већ учинио претставник Цариграда, архиепископ Саватије.“⁵²

⁵⁰ Патријарх московски и целе Русије Алексеј митрополиту Јосифу, 12. фебруар 1946.

⁵¹ Свети архијерејски синод Српске православне цркве патријарху руском Алексеју, др. 522, 26. фебруар 1946.

⁵² *Исџо.*

Митрополит Јосиф, који је као председник Синода потписао писмо упућено патријарху Алексеју, завршава у корист одржавања статуса кво када су у питању Чеси. „Поводом овога морамо приметити да је, не само своједобном одлуком Чехословачке владе него и самога Цариграда, Архиепископ Саватије тако рећи наметнут Чехо-моравцима и подкарпато-руској епархији, ради чега је био одстрањен са свих епархија. О Руској црквеној јурисдикцији над православним Чесима знам толико, да је 1874. године био у Прагу отворен храм Св. Кирила и Методија при Руском посланству. Представници овога храма слабо су радили у ширењу Православља међу Чесима. Сама чињеница да су се Чеси после Првог Светског Рата обратили Србима да их они приме под своју црквену јурисдикцију, говори, да тада тамо није било Руске јурисдикције; она се тек сада јавља.“⁵³

Црква при руском посланству је освећена 4. августа 1874. и била је посвећена св. оцу Николају Мирликијском. Манифестацији су присуствовали познати чешки историчар Франтишек Палацки, као и други угледни људи из управе града Прага.⁵⁴ Али управо како примећује и митрополит Јосиф, Чеси, осим спољашњег усхићења и испољавања словенске солидарности, преко ове парохије нису дубље захватани православном вером.

Фебруарски број Гласника Српске православне цркве је поводом боравка архиепископа Фотија у Прагу писао да је он допутовао „изненадно и без очекивања“⁵⁵, критикујући на тај начин његово заузимање за руску јурисдикцију.

На то је протестовао епископ Сергије, вођа руске делегације која је посетила Синод СПЦ. Он се писмено обратио митрополиту Јосифу и истакао да је саопштење у Гласнику „дало основа Вашем Високопреосвештенству да у разговору са делегацијом Московске Патријаршије окарактеришете поступке Архиепископа Фотија као јавно неканонске“⁵⁶. Сергије је описао богослужење у Прагу приликом боравка архиепископа Фотија рекавши да се име српског патријарха Гаврила помињало, чиме се није вређао канонски поредак и интереси Српске цркве.⁵⁷ Представник Руске патријаршије је надаље истицао: „Поступци Московске патријаршије у односу према Чешкој цркви били су прожети духом братачке љубави и старања о потребама најмлађе од свих словенских православних цркава — Чешке цркве. Чешко свештенство је уверавало Патријаршију, да су они од саме појаве Православља код њих још 1921. године тежили да уђу у састав Московске патријаршије и да их је

⁵³ *Исџо.*

⁵⁴ „Освећење православне цркве у Прагу — 4-ог (16-ог) августа“, *Сион — Листъ за свештѣнике, васѣиѣашѣље и родѣиѣље*, Београд, 26. август 1874, 508–510.

⁵⁵ „Извештај о раду седница Светог архијерејског синода држаних у Београду од 7. децембра (24. новембра) 1945. до 21/8. децембра 1945“, *Гласник СПЦ 2* (1946), 18.

⁵⁶ Сергије, епископ кировгородски, представник Московске патријаршије митрополиту скопском Јосифу, заменику патријарха српског, председнику Светог синода Српске православне цркве, 3. март 1946.

⁵⁷ *Исџо.*

само одсуство односа спречило тада у томе, с обзиром на то Чеси су примили Српску јурисдикцију 'под извесним условима', 'до коначне организације', *Православно црквено право епископа Никодима Милаша*, Београд, 1926, стр. 869.⁵⁸

Став Руске патријаршије о потреби промене јурисдикције поткрепљиван је и следећим разлозима:

При решавању питања о јурисдикцији Чешке цркве треба узети у обзир да она има заједничке границе са Руском црквом, док Српску цркву деле од Чешке две неправославне државе: Аустрија и Мађарска, што увек може да смета нормалној вези између двеју цркава. Канони православне цркве прописују да се при питању о црквеној јурисдикцији узима у обзир како територијална близина, тако и жеља народа: „Ако је пак једно место“ гласи 132/118/ правило Картагинског сабора, „нека припадне ономе, коме се нађе да је најближе, а ако је оно у истој даљини колико од једнога, толико и од другог престола, нека припадне ономе кога изабере народ“. Ово исто правило каже: „нека мњење већине има превагу над мањином“.

Све то говори за неопходност предаје Чешке епархије у јурисдикцију руске цркве.⁵⁹

Чехословачка влада је и званично била за укидање српске јурисдикције и дипломатским путевима, преко амбасаде у Београду, бираним речима је изложила свој став око црквених послова:

Решење Епархијског Савета Чешке православне епархије од 8. новембра 1945. године по питању промене јурисдикције одговара по законима важећег устава Епархије. Одсуство мртвог архијереја Горазда не спречава правољаност овог решења, пошто су права мртвог архијереја прешла на Епархијски Савет према параграфу 104, тачка 11 устава.

На крају Посланство примећује да по предмету јурисдикције Српске православне цркве на територији Чехословачке републике не постоји међудржавни споразум.⁶⁰

Министарство иностраних послова ФНРЈ је 19. марта послало документ са пропратним писмом, који одражава став власти у Чехословачкој по питању јурисдикције над православнима.⁶¹

Српска православна црква, односно Свети синод на крају је морао да попусти. На заседању од 19. марта 1946. године осамнаест парохија бивше Епархије мукачевско-прашевске, које су остале на територији Чехословачке, припојене су Чешкој епархији,⁶² а на заседању од 20. марта донета је, након подужег претреса, следећа одлука:

⁵⁸ *Истио.*

⁵⁹ *Истио.*

⁶⁰ Посланство Чехословачке републике у Београду Министарству иностраних послова ФНРЈ, број 503/Пов./46.

⁶¹ Министарство иностраних послова ФНРЈ Светом архијерејском синоду СПЦ, Пов. бр. 2849/46.

⁶² Свети архијерејски синод Српске православне цркве бр. 621/Зап. 19. март 1946.

Да се у духу сестринске љубави и добрих односа са руском црквом привремено изађе у сусрет жељи већине Епархијског Савета Чешке православне епархије као и Руске цркве и да одобрава да патријарх московски и целе Русије господин Алексеј може одмах послати свога епископа у Чехословачку да прихвати привремену црквену управу тамошње Чешке православне епархије, пошто је наша Српска правосалвна црква сада у немогућности да то учини и пошто сматра да је то у сагласности са интересима православља у данашњим приликама.

По овој одлуци Светог Архијерејског Синода Српске православне цркве пуноважну санкцију има у своје време донети Свети архијерејски Сабор Српске православне цркве под председништвом српског патријарха у вези са коначним решењем целог овог питања јурисдикције Српске православне цркве над поменутом Чешком православном епархијом.⁶³

Сачуван је отпоздравни телеграм Чеха, који је у Београду примљен 16. априла 1946. и који гласи: „Са великом захвалношћу примили смо Вашу одлуку о пропуштању Чешке православне цркве испод јурисдикције Српске православне цркве. Желимо свим члановима Светог Архијерејског Синода пријатне празнике Христовог Васкрсења са молбом за свете молитве за нашу православну цркву.“⁶⁴ На тај начин богослужбено општење није доведено у питање, литургијско јединство је остало сачувано, упркос новом административном и политичком амбијенту.

⁶³ Свети архијерејски синод Српске православне цркве бр. 521, 522/Зап. 3, 20. март 1946.

⁶⁴ Телеграм је потписао протојереј Частимир Крачмар, епископски администратор. Једну честитку са лепим ћириличким словима је лично добио митрополит Јосиф, „митрополит скопски и председник Светог Архијерејског Синода“. Митрополит Јосиф је љубазно одговорио 3. маја 1946. године.

Radovan Pilipović

Library of Serbian Patriarchate, Belgrade

**The Change of Jurisdiction over the Orthodox
in Czechoslovakia in 1945/46**

The Serbian Orthodox Church supported a strong Orthodox movement in Czechoslovakia between the two World Wars. The Diocese of Czech-Moravian and that of Mukachevo-Preshov enjoyed autonomy within the Serbian jurisdiction. After 1945 this situation changed. Mukachevo passed under Soviet Government and under the Church influence of the Moscow Patriarchate. At a Church-People Assembly in Olomuc on the 8th November 1945 Orthodox Czechs wanted a change of jurisdiction, and they, with artificial actions, persuaded the Serbian Orthodox Church to hold direct negotiations with the Russian Church concerning their status. Serbian Metropolitan Josif as President of the Holy Assembly of Bishops was against any interference of the Moscow Patriarchate into the canonical realm of the Serbian Orthodox Church. However, the reasons of the Church economy prevailed and the Holy Assembly of Bishops of the Serbian Orthodox Church made decision on the 20th March 1946 according to which the Russian Orthodox Church might send her bishop to Czechoslovakia as Metropolitan of Prague and All Czechoslovakia.